

Traian Rotariu, Luminița Dumănescu, Mihaela Hărăguș, *Demografia României în perioada postbelică (1948–2015)*, Polirom, Iași, 2017, 333 p.

Analiza situației demografice a României pe o perioadă de aproape șapte decenii contribuie la înțelegerea tranziției demografice la noi în țară. Volumul a văzut lumina tiparului la editura Polirom, colecția Sociologie Antropologie – cercetări și eseuri, colecție coordonată de Lazăr Vlăsceanu și Liviu Chelcea și inițiată de Elisabeta Stănciulescu. Traian Rotariu este profesor emerit al Departamentului de sociologie, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și director onorific al Centrului de Studiere a Populației. Luminița Dumănescu și Mihaela Hărăguș sunt cercetătoare ale centrului.

Conform Cuvântului înainte, prima parte, „Populație și politici demografice în anii regimului comunist (1948–1989)” (Traian Rotariu, Luminița Dumănescu) reprezintă o variantă dezvoltată a textului „La démographie de la Roumanie pendant la période du régime communiste (1948–1989)” apărut în *Annales de démographie historique*, nr. 2, 2014, pp. 22–63. A doua parte „Fenomene și procese demografice în perioada postcomunistă (1990–2015)” este semnată de Traian Rotariu și Mihaela Hărăguș.

Analizele incluse în volum se bazează pe datele oferite de Institutul Național de Statistică (datele recensămintelor, anuarele statistice, anuarele demografice, seria de date TEMPO) și ale EUROSTAT. Una dintre principalele provocări ale realizării cărții a reprezentat-o disponibilitatea datelor atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ. Acestea se adaugă accesul la informațiile primare și la metodologia de calcul a datelor sau chiar modificarea metodologiei. În cazurile în care datele lipseau din sursele oficiale,

s-a recurs la estimări. Din aceste motive, autorii consideră că „demografia românească are un imens handicap față de ceea ce se găsește ca sursă de informație în majoritatea țărilor europene” (p. 7).

Prima parte a cărții oferă o imagine de sinteză asupra evoluției demografice din perioada comunistă. Sunt analizate mortalitatea și politicile sanitare, familia și reproducerea populației și evoluția volumului populației și unele modificări structurale ale acesteia. Primele informații statistice privind decesele pe vârste apar din 1956 ceea ce a permis calcularea speranței de viață la naștere, anterior fiind disponibile doar informații privind rata brută de mortalitate și rata de mortalitate infantilă. Pe baza datelor disponibile, dar și a estimărilor pentru 1946–1948 și 1956, se constată că „într-un deceniu (sau chiar mai puțin) durata vieții crește cu peste 20 de ani” (p. 19). Trendul speranței de viață în România a fost similar celorlalte țări din blocul ex-sovietic, dar, spre deosebire de acestea, „creșterea valorii indicatorului s-a oprit cu aproape un deceniu mai târziu decât în alte țări” (p. 23). În ceea ce privește eforturile publice din domeniul sanitar, capitolul evidențiază pașii realizați în protejarea populației concluzionând că regimul comunist a „câștigat în mare măsură bătălia cu bolile microbiene (...) dar el nu a fost capabil (...) să întreprindă reforme semnificative pentru tratarea bolilor degenerative, în special a celor cardiovasculare” (p. 30).

Capitolul „Familia și reproducerea populației. Politici familiale” include „Câteva repere privind politicile familiale ale regimului comunist”, „Evoluția fertilității” și „Nupțialitatea și divorțialitatea”. Din per-

spectiva politicilor familiale (politica în domeniul căsătoriei și divorțului, legislația cu privire la avort, protecția familiei) adoptate în perioada comunistă, „a predominat caracterul represiv al politicii nataliste, în vreme ce în țările vecine (...) au predominat mai degrabă aspectele stimulative, măsuri pozitive pentru incitarea populației la sporirea descendenței” (p. 43). Din punct de vedere al fertilității, impactul măsurilor de interzicere a avorturilor în anul 1966 au condus la „aproximativ 80 de avorturi la 100 de nașteri” (p. 51) în perioada 1967–1989.

Capitolul dedicat evoluției volumului populației propune o analiză detaliată privind „Dinamica populației și factorii principali ai schimbărilor”, „Schimbări în structura etnică a populației”, „Migrația rural-urbană, componentă principală a migrației interne în perioada comunistă” și „Îmbătrânirea populației”. Migrația sat-oraș a fost preponderent unidirecțională în favoarea urbanului și a condus la cumulara a șase milioane de locuitori. Totuși, aceste mișcări nu au modificat raporturile celor trei provincii istorice. Principala concluzie a capitolului este aceea că „moștenirea demografică a regimului comunist a fost una care nu a reprezentat un motiv de îngrijorare pentru guvernanții postdecembriste și nici nu poate fi invocată pentru a da seamă de problemele sociale apărute ulterior” (p. 113). Printre anexele primei părți a volumului, remarcăm textul integral al faimosului decret 770 din 1 octombrie 1966 pentru reglementarea întreprinderii cursului sarcinii.

Partea a doua a cărții „Fenomene și procese demografice în perioada postcomunistă (1990–2015)” abordează problematica numărului și structurii populației României după 1990, mortalitatea, constituirea și disoluția familiilor (nupțialitatea și divorțialitatea), fertilitatea (starea și evoluția fenomenului și determinanții sociali) și o serie de mențiuni finale. Deși datele disponibile sunt mai multe comparativ cu perioada comunistă, consistența lor este apreciată de autori ca nefiind cea dorită în ciuda eforturilor naționale postdecembriste și de aliniere la

standardele Uniunii Europene odată cu aderența din 2007. Un element provocator din această perspectivă este reprezentat de migrația externă. O primă sursă de erori a reprezentat-o diferențierea și cuantificarea populației rezidente (cu reședința obișnuită în țară) față de cea legală (cu domiciliul, înscris în actul de identitate, în țară). Astfel, „calculul valorilor populației la 1 ianuarie sau la 1 iulie în perioadele intercensitare nu au luat în considerare nici migrațiile temporare și nici unele evenimente speciale ale mișcării naturale (decedații și nașcuții cetățenilor români aflați în populația rezidentă a altor țări). O a doua sursă de erori este, în opinia autorilor, reprezentată de înregistrările censitare din 1992, 2002 și 2011.

Capitolul „Populația României după 1990. Număr și structură” propune cititorilor analiza evoluției populației (atât a celei legale cu domiciliul în România, cât și a celei rezidente), structura pe sexe și vârste și îmbătrânirea populației. Punctăm în continuare principalele concluzii: populația României după 1990 este „într-un constant și accentuat declin (...) și nimic nu pare a se prefigura ca un factor care, pe termen scurt, să producă o inversare sau măcar o atenuare a ritmului acestui proces” (p. 137). Cu referire la îmbătrânirea populației, aceasta „este mai puțin avansată decât în ansamblul populației UE” (p. 147) în timp ce raportul de dependență ne plasează încă mai bine față de alte state europene.

Capitolul dedicat mortalității include câteva precizări preliminare, evoluția parametrilor generali ai mortalității și determinanții mortalității. Parametrii generali analizați sunt: speranța de viață la naștere și la diferite vârste, mortalitatea infantilă, mortalitatea la diferite vârste, rata generală standardizată, decesele în cifre absolute și relative și mortalitatea în profil teritorial. Determinanții mortalității includ: cauzele medicale ale deceselor (boli infecțioase și parazitare, tumori, boli ale aparatului circulator, cauze externe șamd) și factorii sociali cu influență asupra mortalității. Se accentuează inegalitatea de șanse în fața morții astfel încât rata de deces la bărbați

este mai mare comparativ cu femeile. Se constată rate mai scăzute de deces cu excepția bolilor tumorale.

Următorul capitol este dedicat constituirii și disoluției familiilor (nupțialitatea și divorțialitatea). Fiecare dintre cele două aspecte este analizat din punct de vedere al datelor și tendințelor de bază cărora se adaugă constatări de detaliu. La începutul perioadei analizate, nupțialitatea în țara noastră era relativ ridicată, iar căsătoriile relativ timpurii față de alte state europene. Pe parcursul celor 25 de ani analizați, „instituția căsătoriei a rămas una atractivă” (p. 192) și stabilă în timp ce vârstele medii la prima căsătorie cresc cu 5,5 ani. În ceea ce privește divorțialitatea, „a crescut ușor după căderea comunismului, afectând în medie circa 25% dintre căsătorii, față de 20% în anii anteriori” (p. 208). În perioada de tranziție s-a constatat o instabilitate a instituției căsătoriei.

Următoarele două capitole sunt dedicate fertilității: starea și evoluția fenomenului și determinanții sociali. Ca dinamică, în perioada 1990–2015 „s-a petrecut inițial o scădere de amploare și relativ bruscă a intensității fenomenului, care a fost urmată de o evasiconstanță, pe termen lung” (p. 219). Argumentele pentru această caracterizare succintă se bazează pe analizele privind evoluția indicatorului sintetic de fertilitate, intensitatea și calendarul nașterilor și fertilitatea generațiilor. Capitolul dedicat determinanților sociali ia în considerare fertilitatea în raport cu familia, educația, statutul ocupațional, profilul teritorial și etnia. În funcție de aceste elemente, autorii propun cinci categorii de

femei: salariat peste liceu, salariat cel mult liceu, nonsalariat peste gimnaziu și nonsalariat cel mult gimnaziu din mediul urban și rural. Incidența mare a nașterilor în rândul categoriilor de femei vulnerabile impun adoptarea unor politici specifice diferite. Capitolul se încheie retoric: „oare n-ar fi mai profitabil pentru societate și, în același timp, n-ar fi mai ușor să se aloce resurse pentru ameliorarea condițiilor de viață ale celor născuți, deci a calității umane a ființelor existente, decât pentru o ipotetică sporire a fertilității? (...) o astfel de grijă a societății pentru copiii născuți n-ar fi prin ea însăși stimulativă pentru creșterea natalității?” (p. 296).

Rezultatele volumului conduc la concluzia că asistăm la o continuare a omogenizării regiunilor și a mediului rural față de cel urban.

Volumul aduce o contribuție semnificativă la înțelegerea dinamicii populației din România. Solida documentare statistică și argumentele de natură științifică o recomandă cu căldură pentru fundamentarea adoptării unor politici de politică socială în domeniu. Scrisă într-o manieră accesibilă, cartea este de mare interes nu doar pentru mediul academic și universitar din țară și din străinătate, dar și pentru toți cei interesați de evoluția populației României.

Simona Maria Stănescu

Institutul de Cercetare a Calității Vieții,
Institutul Național de Cercetări Economice
„Costin C. Kirițescu”, Academia Română